

Afetlerde Katmanlı Kırılğanlık: Göçmenlik, Yoksulluk ve Travmanın Kesişimi

Fırat Semih Avşar¹

Mahmut Said Çam²

Özet

Bu çalışma, göçmenlerin afetlerde karşı karşıya kaldığı kırılğanlığı “katmanlı kırılğanlık” yaklaşımı çerçevesinde ele alarak göçmenlik, yoksulluk ve travma arasındaki kesişimsel ilişkileri incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, afetlerin yalnızca fiziksel yıkım üreten olaylar olmadığını, mevcut sosyal eşitsizlikleri derinleştiren bir yapısal süreç olduğunu da ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Sosyal kırılğanlık ve kesişimsellik teorik yaklaşımları temelinde göçmenlerin afet sürecinde karşılaştıkları deneyimler; hukuki statü belirsizliği, ekonomik güvencesizlik, sosyal destek ağlarına erişim sorunları ve geçmiş travmalar bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, göçmenlerin afet dönemlerinde yalnızca fiziksel risklerle değil; yapısal eşitsizlikler, dışlanma mekanizmaları ve erişim engelleriyle de karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Görüşmelerden elde edilen veriler, göç ve afet deneyimlerinin psikososyal etkilerinin birbirini güçlendirdiğini ve bu durumun “çifte travma” deneyimine yol açabildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca yardım mekanizmalarının vatandaşlık temelli işleyişinin ve göçmenlerin medya temsillerindeki sınırlı görünürlüğünün afet sonrası kırılğanlığı artıran unsurlar arasında olduğu görülmektedir.

1 İstanbul Medipol Üniversitesi, Ayrımcılığı Önleme ve Eşitlik Ombudsmanlığı Ofisi, firat.avsar@medipol.edu.tr, ORCID:0009-0001-0193-883X

2 İstanbul Medipol Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi, mahmut.cam@medipol.edu.tr, ORCID: 0009-0000-7078-1023

1. Giriş

Afetler yalnızca fiziksel yıkıma neden olan olaylar değil; toplumlarda mevcut sosyal, ekonomik ve politik eşitsizlikleri de görünür hale getiren ve derinleştiren felaketlerdir. Afetlerin etkileri toplumun tüm kesimleri üzerinde aynı düzeyde ortaya çıkmamakta; bireylerin sahip olduğu ekonomik kaynaklar, sosyal destek mekanizmaları, hukuki statüler ve toplumsal konumları afetlere karşı kırılabilirlik düzeylerini belirlemektedir. Bu nedenle afet yönetimi yalnızca afet anındaki müdahale sürecinden oluşan bir alan olarak değil; afet öncesi hazırlık, risk azaltma, koordinasyon ve afet sonrası iyileştirme aşamalarını kapsayan çok boyutlu bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır (AFAD, 2026). AFAD tarafından hazırlanan Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde (2019) afet yönetimi; afetlerin önlenmesi, zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarını kapsayan bütüncül bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda bilgilendirme afet sonrasında toplumun olaylar, yürütülen çalışmalar ve doğru davranış biçimleri hakkında bilgi sahibi olmasını sağlarken; bilinçlendirme, bireylerin afet risklerine karşı hazırlıklı olmalarını destekleyen eğitim ve farkındalık süreçlerini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra afet lojistiği, yardım malzemelerinin afet bölgelerine ulaştırılması, depolanması ve dağıtılmasını kapsamakta; gönüllülük ise afet ve acil durum çalışmalarına herhangi bir karşılık beklemeden katılımı ifade etmektedir (AFAD, 2026). Bu kavramlar, afet yönetiminin yalnızca müdahale aşamasına değil; planlama, koordinasyon ve toplumsal kapasite geliştirme süreçlerine de dayandığını göstermektedir.

Tüm bireyler ve gruplar üzerinde etkileri eşit olmayan afetlere ilişkin bir açıklama sunan sosyal kırılabilirlik yaklaşımı bazı grupların ekonomik yetersizlik, hukuki engeller, ayrımcılık ve sınırlı sosyal destek mekanizmaları nedeniyle daha fazla etkiye maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır (Wisner vd., 2004). Bu kapsamda yaşlılar, çocuklar, engelliler, kadınlar, yoksullar ve göçmenler afet sürecinde daha yüksek risk taşıyan gruplar arasında değerlendirilmektedir. Özellikle göçmenlerin afet deneyimleri yalnızca fiziksel risklerle sınırlı kalmamakta; hukuki statü belirsizliği, ekonomik güvencesizlik, sosyal dışlanma, dil engelleri ve geçmiş travmatik deneyimler gibi çoklu faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir (Arı-Kovancı, 2024). Bu kapsamda çalışmada, göçmenlerin afetlerde karşılaştığı kırılabilirliği “katmanlı kırılabilirlik” yaklaşımı esas alınmaktadır.

Çalışmanın temel amacı göçmenlik, yoksulluk ve travma arasındaki kesişimsel ilişkileri değerlendirerek afetlerin mevcut sosyal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, afet sürecinde göçmenlerin karşılaştığı hukuki, ekonomik, sosyal ve psikososyal sorunları sosyal kırılabilirlik

ve kesişimsellik perspektifleri üzerinden ele almaktadır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman analiziyle yürütülmüştür. Doküman analizi, belirli bir araştırma problemi doğrultusunda yazılı kaynakların sistematik biçimde incelenmesini ve mevcut bilgilerin anlamlandırılmasını sağlayan bir nitel araştırma tekniğidir (Bowen, 2009). Bu kapsamda literatür; hukuki statü ve kurumsal erişim, ekonomik güvencesizlik, sosyal destek ağları, mekansal kırılabilirlik ve psikososyal travma temaları üzerinden değerlendirilmiş ve bu temalar arasındaki ilişkiler doğrultusunda katmanlı kırılabilirlik çerçevesi oluşturulmuştur.

Çalışmanın değerlendirilmesinde bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırma, ampirik saha verisine dayanmayan literatür temelli bir inceleme olduğu için göçmenlerin bireysel afet deneyimlerini doğrudan ölçmemektedir. Bunun yerine mevcut akademik ve kurumsal kaynaklarda ortaya çıkan ortak örneklemler üzerinden kavramsal bir değerlendirme sunmaktadır. Ayrıca çalışma ağırlıklı olarak Türkiye bağlamındaki tartışmalara odaklandığından, farklı ülkelerdeki göç rejimleri ve afet yönetimi sistemlerine doğrudan genellenebilirliği sınırlı olabilmektedir. Bunun yanında göçmen gruplar arasındaki farklılıklar (mülteciler, geçici koruma altındakiler, düzensiz göçmenler gibi) saha verisi bulunmadığı için ayrıntılı biçimde incelenememiştir.

2. Afetlerde Katmanlı Kırılabilirlik: Kuramsal Çerçeve

Afetler uzun süre boyunca doğa olaylarının kaçınılmaz sonucu olarak ele alınmış; risk ve zarar ilişkisi büyük ölçüde fiziksel süreç üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır ancak özellikle sosyal kırılabilirlik literatürünün (Blakie vd., 1994; Cutter vd., 2017) gelişimiyle birlikte afetlerin etkilerinin yalnızca tehlikenin büyüklüğüne bağlı olmadığı, toplumsal yapıların ürettiği eşitsizlikler tarafından derin biçimde şekillendirildiği de kabul görmüştür. Nitekim Cutter ve arkadaşları (2003), sosyal kırılabilirliğin önemli ölçüde toplumsal eşitsizliklerin bir ürünü olduğunu ve bu eşitsizliklerin farklı toplumsal grupların zarara maruz kalma düzeylerini ve afetlere yanıt verme kapasitelerini etkilediğini belirtmektedir. Bu çerçevede Carruth ve arkadaşları (2021) da “kırılabilirlik” kavramının bireylerin olumsuz durumlara karşı daha açık hale gelmesini ifade ettiğini; bunun ise yalnızca fiziksel değil, sosyal ve yapısal boyutları da içerdiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle kırılabilirlik, bireysel düzeyin ötesine geçerek yapısal koşullar ve bu koşulların kesişimsel etkileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, yapısal kırılabilirlik yaklaşımı bireylerin maruz kaldıkları risklerin açıklanmasında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Yapısal kırılabilirlik yaklaşımı, bireylerin karşı karşıya kaldıkları risklerin çoğu zaman kişisel yetersizliklerden değil; sosyal, politik ve ekonomik

sistemler tarafından üretilen eşitsizliklerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu çerçevede, göçmenlerin maruz kaldıkları kırılğanlıklar da bireysel özelliklerinden ziyade, içinde bulundukları yapısal koşullar ve kurumsal düzenlemeler bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle göç politikaları, sınır uygulamaları ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan yetersizlikler hem göçmenlerin hem de sağlık çalışanlarının güvenliğini ve sağlığını olumsuz etkileyebilmekte; bu durum kırılğanlıkların yapısal mekanizmalar aracılığıyla yeniden üretildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu sorunların giderilmesi yalnızca bireylerin uyum kapasitesini artırmaya yönelik müdahalelerle sınırlı kalmamalı, eşitsizlik üreten sosyal ve kurumsal yapıların dönüştürülmesine yönelik reformları da içermelidir. Bu yaklaşım, afetleri yalnızca teknik müdahale gerektiren olaylar olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet, eşitsizlik ve güç ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi gereken toplumsal süreçler olarak ele alan eleştirel bir kuramsal zeminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bireylerin ve grupların afetlerden farklı düzeylerde etkilenmesini açıklayan katmanlı kırılğanlık anlayışı AFAD’ın Afet Yönetimi Sözlüğü’nde (2019) sosyal zarar görbilirlik (social vulnerability)” kavramı üzerinden tanımlanmaktadır. Bu çerçevede “katmanlı kırılğanlık” kavramı, afet riskinin tekil bir değişken üzerinden değil, birbiriyle etkileşim halinde olan çoklu yapısal faktörler aracılığıyla üretildiğini ileri sürmektedir. Katmanlı kırılğanlık, bireylerin maruz kaldığı riskleri yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı bir olgu olarak değil; ekonomik konum, hukuki statü, toplumsal aidiyet, mekansal yerleşim biçimleri ve psikososyal geçmiş gibi çok boyutlu belirleyicilerin kesişimi üzerinden ele almaktadır.

Katmanlı kırılğanlık yaklaşımının uygulamadaki yansımalarından biri sosyal risk haritalama çalışmalarıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen Sosyal Risk Haritaları (2026) çalışmaları kapsamında kadına yönelik şiddet, çocuk istismarı, bağımlılık, engellilik ve yaşlılık gibi 35 farklı sosyal olgu ele alınmakta; bu olgulara ilişkin risk düzeyleri 595 sosyal gösterge üzerinden değerlendirilmektedir. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve düşük gelirli gruplar gibi farklı kırılğan nüfus kesimlerinin birlikte analiz edilmesi, risklerin tek bir değişkenle açıklanamayacağını ve çoklu dezavantajların kesişimiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu yönüyle sosyal risk haritaları, katmanlı kırılğanlık anlayışının politika ve uygulama düzeyindeki somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Söz konusu çok boyutlu risk yapısı üzerine Marshall ve arkadaşları (2020), afetler karşısında bazı bireylerin fiziksel ve psikososyal açıdan daha yüksek risk altında olduğunu belirtmektedir. Kırılğan gruplar olarak tanımlanan bu kişiler; çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, sağlık desteğine ihtiyaç duyanlar, göçmenler, kadınlar, düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireyler, etnik

azınlıklar ve dil bariyeri yaşayanlar olarak sıralanabilmektedir. Afetlerin bu bağlamda “eşitleyici krizler” olmadığı, mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten ve çoğu durumda derinleştiren yapılar olduğu giderek daha fazla kabul görmektedir. Özellikle sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar, afetlerin etkilerine orantısız biçimde maruz kalmakta; bu durum, afetlerin toplumsal tabakalaşmayı yeniden üreten bir mekanizma olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu noktada kırılganlık yalnızca bireylerin sahip olduğu kapasite veya kaynakların sınırlılığıyla açıklanabilecek bir durum değil, yapısal dışlanma sürecinin şekillendirdiği çok boyutlu bir deneyim olarak da ele alınmaktadır. Bu bağlamda Sabates-Wheeler (2019), artan afetler ve politik çatışmalar nedeniyle zorla yerinden edilen bireylerin sayısındaki artışa dikkat çekerek, bu grupların mevcut kırılganlıklarının daha da derinleştiğini belirtmektedir. Yerinden edilme süreci, bireylerin yalnızca fiziksel mekanlarından ayrılmalarına değil; sosyal destek ağlarından kopmalarına, güvensiz yaşam koşullarıyla karşılaşmalarına, yasal belirsizlikler yaşamalarına ve temel hizmetlere erişimde çeşitli engellerle de karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Mevcut sosyal koruma sistemleri çoğunlukla ulusal vatandaşlara yöneliktir ve bu nedenle mülteciler, sığınmacılar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin ihtiyaçlarını yeterince karşılanmamaktadır. Göçmenler, mülteciler ve düşük gelirli gruplar söz konusu olduğunda katmanlı kırılganlık daha belirgin hale gelirken hukuki statü belirsizliği, ekonomik güvencesizlik, sınırlı sosyal sermaye ve dilsel-kültürel engeller, bu grupların afetlere karşı savunmasızlığını artıran temel yapısal unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Örneğin Adams ve arkadaşlarına (2011) göre sonrası toparlanma kapasitesi, coğrafi konum, sınıf, ırk, etnik köken, cinsiyet ve yaş gibi sosyal değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu unsurların her biri tek başına önemli olmakla birlikte, kesişimsel işlediklerinde kırılganlığı niceliksel bir toplamdan ziyade niteliksel olarak yoğunlaşan bir yapıya dönüştürmektedir. Dolayısıyla katmanlı kırılganlık yaklaşımı, afet çalışmalarında birey-merkezli açıklamaların ötesine geçerek yapısal, ilişkisel ve kesişimsel bir analiz zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu perspektif, afet riskini yalnızca maruz kalma düzeyi üzerinden değil, bireylerin içinde bulundukları toplumsal ilişkiler ağı ve kurumsal erişim kapasiteleri üzerinden de değerlendirmeyi gerektirmektedir.

2.1. Afetlerde Sosyal Kırılganlık Yaklaşımı

Sosyal kırılganlık yaklaşımının temel varsayımı, afetlerin etkilerinin fiziksel tehlikenin büyüklüğünden ziyade bireylerin ve toplulukların sosyal, ekonomik ve politik konumları tarafından belirlendiğidir (Cutter vd., 2003; Wisner vd., 2004). Bu yaklaşım kaynaklara erişim, sosyal ağlar, politik temsil, sosyoekonomik durum ve altyapısal koşullar gibi toplumsal özelliklerin, bireylerin afetlere

maruz kalma ve afetlerden toparlanma kapasiteleri üzerinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Cutter vd., 2003). Bu bağlamda kırılgnlık, bireysel bir özellik olarak değil, tarihsel olarak üretilmiş eşitsizliklerin mekansal ve toplumsal düzlemdeki birikimi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla afetler, toplumsal yapıdan bağımsız “doğal şoklar” değil, mevcut eşitsizlikleri açığa çıkaran ve çoğu durumda yeniden üreten bir süreçtir. Bu kuramsal çerçevede göçmenler, mülteciler ve düşük gelirli gruplar, sistematik olarak daha yüksek kırılgnlık düzeylerine maruz kalan toplumsal kategoriler olarak öne çıkmaktadır. Bu durumun temel nedeni, söz konusu grupların afet öncesinde çok katmanlı yapısal dezavantajlarla çevrelenmiş olmalarıdır. Hukuki statü belirsizliği, ekonomik güvencesizlik, mekansal ayrışma, sınırlı sosyal sermaye ve kurumsal hizmetlere erişimde yaşanan eşitsizlikler, bu kırılgnlık yapısının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Afet anında bu yapısal dezavantajlar daha görünür hale gelmekte ve etkileri katlanarak artmaktadır.

Kırılgnlık, tek bir eksene indirgenebilir bir durum değil, kesişen sosyal ilişkiler ağının dinamik bir sonucudur. Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği’ne (2011) göre deprem, yangın, savaş ve benzeri büyük ölçekli afetler gibi travmatik olaylar, bireylerde ciddi ruhsal etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Özellikle deprem gibi doğal afetler sonrasında bireylerde travmaya bağlı olarak yoğun korku, çaresizlik ve yaşam tehdidi algısı gelişebilmekte; bu durum Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) başta olmak üzere çeşitli psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca afetin şiddeti, kişinin olaya doğrudan maruz kalması, yakın kayıplar yaşaması ve sosyal destekten yoksun kalması gibi faktörlerin TSSB’nin gelişim riskini artırdığı belirtilmektedir. Bu nedenle afet sonrası psikososyal müdahalelerin, travmanın etkilerini azaltmada ve iyileşme sürecini desteklemede kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği, 2011).

Afet sonrası süreçte ruh sağlığının korunması ve psikososyal iyilik halinin desteklenmesi, afet yönetiminin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, afet deneyiminin ardından ortaya çıkabilen psikolojik tepkiler arasında TSSB önemli bir yer tutmaktadır. İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (2009) raporunda, TSSB gelişiminde bireysel özelliklerin, önceki yaşam deneyimlerinin ve maruz kalınan travmatik olayın niteliğinin etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle travmanın şiddeti, süresi ve birey üzerindeki etkisi, psikolojik sonuçların şekillenmesinde belirleyici unsurlar arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte, afetlerin ruh sağlığı üzerindeki etkileri yalnızca travmatik stres tepkileriyle sınırlı değildir. Afetler çoğu zaman ani ve beklenmedik kayıpları da beraberinde getirmekte, bu durum bireylerin yas süreçlerini derinden etkilemektedir. Nitekim Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (2011), “travmatik yas” kavramını deprem,

saldırı ve benzeri travmatik olaylar sonucunda yaşanan ani kayıpların ardından ortaya çıkan, travmatik stres ile yas sürecinin iç içe geçtiği karmaşık bir durum olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle afetler, bireylerin yalnızca olay anındaki güvenliğini değil, uzun vadeli psikolojik uyum ve iyileşme süreçlerini de etkileyen deneyimler olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1: Göçmenlerin afetler karşısındaki çok katmanlı kırılganlık yapısı

Katman	Açıklama
Afet Riski / Etkisi	Afet olayına maruz kalma ve afetin doğrudan sonuçları
Göçmenlik Durumu	Yerinden edilme, aidiyet kaybı, statü belirsizliği
Hukuki / Statü	Vatandaşlık durumu, haklara ve hizmetlere erişim
Ekonomik Güvencesizlik	Yoksulluk, işsizlik, kayıt dışı çalışma
Mekânsal Kırılganlık	Riskli yerleşim alanları, yetersiz altyapı ve barınma koşulları
Sosyal Ağlar	Sosyal destek, bilgiye erişim, toplumsal bütünleşme veya izolasyon
Psikososyal Travma	Çifte travma, stres, travmatik yas ve ruh sağlığı sorunları

Modelin en alt katmanında göçmenlik durumu yer almaktadır. Göçmenlik, bireyin yalnızca coğrafi bir yer değiştirme deneyimini değil, toplumsal sisteme dahil olma biçimini belirleyen temel bir yapısal konumlanmayı da ifade eder. Yerinden edilme, zorunlu hareketlilik, aidiyet kaybı ve yeni bir toplumsal düzene uyum sağlama süreci, bireylerin tüm diğer kırılganlık katmanlarını doğrudan şekillendiren temel zemini oluşturur. Bu nedenle göçmenlik, modelde “başlatıcı yapısal katman” olarak konumlanmaktadır. Arıca ve arkadaşlarına (2023) göre afetler bağlamında göçmenler, mülteciler ve farklı etnik kökene sahip bireyler gibi kırılgan gruplar; dil bariyerleri, ekonomik yoksunluklar ve yardım hizmetlerine erişimde karşılaşılan engeller nedeniyle afet sürecinde daha dezavantajlı konumlarda yer almaktadır. Bu durum, afetlere hazırlık, müdahale ve iyileşme aşamalarında yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve kurumsal düzeyde de etkili olan yapısal kırılganlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kırılganlık, tek boyutlu bir özellik olarak değil; sosyal, ekonomik, kültürel ve kurumsal koşulların etkileşimiyle şekillenen çok katmanlı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, afet sonrası iyileşme sürecinde yalnızca fiziksel ihtiyaçların karşılanması değil; bireylerin sosyal bağlarının, kültürel kimliklerinin ve topluluk içindeki destek mekanizmalarının güçlendirilmesi de önem taşımaktadır. Sosyal sermaye, kültürel duyarlılık ve yerel ritüellerin iyileşme sürecine katkı sunduğu; bireylerin dayanıklılığını artırarak travma sonrası uyum sürecini desteklediği vurgulanmaktadır. Nitekim On İkinci Kalkınma Planı’nda (2023) da danışmanlık, tedavi, sosyal uyum ve iyileştirme

hizmetlerinin bütüncül biçimde sunulması; hizmet kalitesinin artırılması ve kurumlar arası iş birliği ile eşgüdümün güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 168). Bu yaklaşım, afet yönetiminde kırılğan grupların ihtiyaçlarına duyarlı, kapsayıcı ve çok boyutlu politikaların geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle afetlerde kırılğanlık ve dayanıklılığın birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmekte, katmanlı kırılğanlık yaklaşımının önemi ortaya konmaktadır. Dolayısıyla afet yönetimi politikalarının yalnızca risk azaltma ve müdahale kapasitesine değil; sosyal adalet, eşitlik ve kapsayıcılık ilkelerine de dayanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, afet çalışmalarını dar teknik çerçevenin ötesine taşıyarak eleştirel ve çok katmanlı bir analiz zemini sunmaktadır.

Göçmenlik statüsü, afet riskinin dağılımını belirleyen temel sosyo-politik kategorilerden biri olarak bireylerin afetlere karşı korunma mekanizmalarına erişimini doğrudan şekillendirmektedir. Bu bağlamda göçmenlik yalnızca mekansal bir hareketlilik veya demografik bir durum olarak değil; haklara erişim, kurumsal tanınma ve sosyal koruma sistemlerine dahil olma biçimini belirleyen yapısal bir konumlanma olarak da ele alınmalıdır. Afet yönetimi sistemlerinin büyük ölçüde vatandaşlık temelli tasarlanması, göçmenleri bu koruma ağlarının dışında bırakabilmekte ve eşitsiz risk dağılımını derinleştirmektedir (IOM, 2021). Hukuki statü belirsizliği, göçmenlerin afet sürecinde karşılaştığı yapısal kırılğanlığın merkezinde yer almaktadır. Geçici, düzensiz veya belirsiz statüler, bireylerin yardım mekanizmalarına erişimini sınırlandırmakta; kurumsal aktörlerle kurulan ilişkiyi kırılğan ve dolaylı bir hale getirmektedir. Buna ek olarak dil bariyerleri ve bürokratik sürecin karmaşıklığı, göçmenlerin afetlere ilişkin bilgiye erişimini önemli ölçüde kısıtlayan diğer yapısal faktörlerdir. Erken uyarı sistemleri, tahliye bilgilendirmeleri ve yardım mekanizmalarına ilişkin duyurular çoğunlukla yerel dil ve idari kodlar üzerinden yürütüldüğünden, göçmenlerin bu bilgilere zamanında ve eksiksiz ulaşması zorlaşmaktadır. Bu durum, afet riskinin yalnızca fiziksel maruziyetle değil, bilgiye erişim eşitsizliğiyle de üretildiğini göstermektedir. Kurumsal dışlanma mekanizmaları ise bu süreci daha da derinleştirmektedir. Göçmenlerin sosyal hizmet sistemlerine erişimde karşılaştıkları yapısal engeller, afet sonrası destek sürecinin etkinliğini azaltmakta ve kırılğanlığı kalıcı hale getirebilmektedir. Bu bağlamda göçmenlik yalnızca bireysel bir hareketlilik deneyimi değil, kurumsal düzeyde üretilen eşitsizliklerin kesişiminde şekillenen bir kırılğanlık rejimi olarak da değerlendirilmektedir.

Göçmen kadınlar da afet sürecinde çoklu kırılğanlıkların kesiştiği gruplardan biri olarak öne çıkmaktadır. Göçmen kadınların afetlerden orantısız biçimde etkilenmesinde; yasal statü, ekonomik yoksunluk, önceden var olan sağlık sorunları, sınırlı karar alma gücü, dil ve kültürel engeller gibi göç deneyimiyle

ilişkili faktörlerin yanı sıra kapsayıcı cinsiyet temelli eşitsizliklerin de belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2022). Bu noktada afet deneyimlerinin yalnızca fiziksel kayıplar ve maddi zararlar üzerinden değerlendirilmemesi; bireylerin toplumsal konumları, erişebildikleri kaynaklar ve sahip oldukları güç ilişkileri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsiz güç ilişkileri, kadınların afet öncesi, sırası ve sonrasında kaynaklara erişimini, karar alma sürecine katılımını ve destek mekanizmalarından yararlanma kapasitesini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle göçmen kadınların kırılganlığı yalnızca göçmenlik statüsüyle açıklanamamakta; göç, toplumsal cinsiyet, ekonomik eşitsizlik ve kurumsal engellerin kesişiminde şekillenen çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenlik katmanının üzerinde hukuki ve statüye bağlı kırılganlık ikinci katmanda yer almaktadır. Vatandaşlık, geçici koruma, düzensiz göçmenlik veya belirsiz statüler, bireylerin kamu hizmetlerine erişimini doğrudan belirler. Afet yönetimi sistemlerinin büyük ölçüde vatandaşlık temelli kurgulanması, göçmenleri koruma mekanizmalarının dışında veya kenarında konumlandırarak yapısal eşitsizlik üretir (IOM, 2021). Bunun bir üstünde, üçüncü katmanda, ekonomik güvencesizlik katmanı bulunmaktadır. Göçmenlerin çoğunlukla düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde istihdam edilmesi; yalnızca gelir düzeyini değil, barınma, sağlık ve sosyal koruma sistemlerine erişim kapasitesini de sınırlandırmaktadır. Bu ekonomik kırılganlık, bireyleri riskli bölgelerde yaşamaya zorlamakta ve afetlere maruz kalma olasılığını artırmaktadır. Bu kapsamda Duruel ve Arık (2023), ekonomik yetersizlik ve yoksulluğun afetler öncesinde ve sonrasında tüm yaş grupları için önemli bir risk faktörü olduğunu vurgulamaktadır. Yoksulluk, bireylerin afetlere dayanıklı olmayan koşullarda yaşamasına, yeterli hazırlık yapamamasına ve afet sonrasında ortaya çıkan maddi kayıpları telafi edememesine neden olmaktadır. Bu nedenle ekonomik kırılganlık, afet öncesi risk üretiminden afet sonrası toparlanma kapasitesine kadar uzanan ve süreklilik arz eden bir eşitsizlik alanı yaratmaktadır. Ekonomik güvencesizliğin bir diğer önemli sonucu, afet sonrası toparlanma kapasitesinin ciddi biçimde sınırlandırılmasıdır. Gelir kaybı, iş güvencesizliği ve sosyal sigorta sistemlerine sınırlı erişim, göçmenlerin afet sonrası yeniden inşa sürecine katılımını zorlaştırmaktadır.

Dördüncü katman olan mekansal kırılganlık, ekonomik zorunlulukların ve sosyal eşitsizliklerin fiziksel çevrede somutlaştığı alanı temsil etmektedir. Göçmenlerin sınırlı ekonomik imkanları ve konut piyasasında karşılaştıkları güçlükler nedeniyle düşük kira bedellerine sahip, altyapısı yetersiz, yapı kalitesi düşük ve afet riski yüksek bölgelerde yoğunlaşması riskin mekansal boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, afet riskinin yalnızca tehlikenin varlığıyla

değil, bireylerin maruz kaldığı çevresel koşullar ve kırılğanlık düzeyiyle birlikte şekillendiğini de ortaya koymaktadır (UNDRR, 2025). Bu katman, ekonomik ve hukuki kırılğanlıkların doğrudan mekana yansması niteliğindedir. Düzenli gelir ve güvenli hukuki statüye sahip olamayan göçmenler, daha güvenli yerleşim alanlarına erişmekte zorlanmakta ve riskli bölgelerde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır. UNDRR'nin (2025) afet riski yaklaşımına göre kırılğanlık ve maruziyet düzeyi arttıkça afetlerden etkilenme olasılığı da yükselmektedir.

Bir sonraki katman olan sosyal ağların zayıflığı, göçmenlerin afetlere karşı kırılğanlığını artıran temel yapısal faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Sosyal ağlar; kriz anlarında bilgi akışı, maddi destek ve psikolojik dayanışma açısından kritik bir işlev görmektedir ancak göçmenler çoğu zaman yerel topluluklarla sınırlı ve parçalı ilişkiler geliştirdiğinden, bu ağlardan yeterince yararlanamamaktadır. Yerel toplumsal yapılara sınırlı entegrasyon, afet sonrası dayanışma mekanizmalarına erişimi zorlaştırmakta ve bireyleri daha izole bir konuma itmektedir. Bu durum yalnızca maddi kaynak eksikliğini değil, sosyal sermaye yetersizliğini de içeren çok boyutlu bir kırılğanlık üretmekte ve sosyal ağların kırılğanlığı, afet sonrası iyileşme sürecini yavaşlatmakta ve bireylerin izolasyonunu artırmaktadır.

Son katmana gelindiğinde ise tüm bu faktörler afet deneyimiyle birleşerek psikososyal travma riskini artırmakta; stres, travmatik yas ve diğer ruh sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu süreçte birey bir yandan kayba yönelik özlem ve anılarla yoğun bir duygusal bağ kurarken diğer yandan travmanın yarattığı korku ve sıkıntı nedeniyle bu anılardan kaçınma eğilimi gösterebilir. Bu iki zıt yönelim arasında sıkışan birey, yas sürecinin doğal akışını sürdüremeyebilir ve bu durum uzamış, komplike ya da patolojik yas tablolarının gelişmesine yol açabilir. Ayrıca travmatik yas, sıklıkla travma sonrası stres bozukluğu ile görülebilmekte ve bireyin ruhsal iyilik halini daha da zorlaştırabilmektedir. Bu çerçevede katmanlı kırılğanlık, farklı risk alanlarının birbirinden bağımsız şekilde yan yana var olması değil, aksine bu risklerin karşılıklı etkileşim yoluyla güçlenmesidir. Örneğin ekonomik güvencesizlik, barınma koşullarını kötüleştirirken; hukuki belirsizlik hizmetlere erişimi sınırlar, sosyal dışlanma ise destek mekanizmalarının zayıflamasına yol açar. Bu unsurların her biri diğerini besleyerek kırılğanlığı daha derin ve daha kalıcı hale getirir. Dolayısıyla afetlerde ortaya çıkan risk yapısı, doğrusal bir ilişki mantığıyla açıklanamaz. Bunun yerine çarpan etkisi yaratan ve zaman içinde biriken bir kırılğanlık dinamiği söz konusudur. Bir kırılğanlık alanındaki artış, diğer alanlarda da kırılğanlığı tetikleyerek toplam etkiyi katlanarak büyötmektedir. Bu durum, afetlerin yalnızca ani şoklar değil, önceden birikmiş eşitsizliklerin patlama noktası olduğunu da göstermektedir.

Sürecin temelinde yer alan göçmenlik durumu; yerinden edilme deneyimi, aidiyet kaybı ve statü belirsizliği gibi sorunlar aracılığıyla bireylerin hukuki, ekonomik ve mekansal kaynaklara erişimini sınırlandırabilmektedir. Bu durum hukuki/statüye ilişkin kırılganlıkları, ekonomik güvencesizliği ve riskli yaşam alanlarında bulunma olasılığını artırmaktadır. Mekansal ve ekonomik kırılganlıkların derinleşmesi ise bireylerin sosyal ağlarını zayıflatabilmekte, sosyal destek ve bilgiye erişimi azaltabilmektedir.

Göç deneyimiyle başlayan belirsizlik, aidiyet kaybı ve güvensizlik duyguları; afet gibi ani ve yıkıcı olaylarla birleştğinde bireylerin çoklu travmatik maruziyet yaşamasına neden olmakta ve psikososyal etkilerin derinleşmesine yol açmaktadır (UNHCR, 2013; Masten & Narayan, 2012). Bu durum, bireylerin yalnızca mevcut afetin etkileriyle değil, geçmiş deneyimlerin yeniden tetiklenen psikolojik yüküyle de baş etmek zorunda kalmasına neden olur. Modelin temel varsayımı, bu katmanların birbirinden bağımsız değil, aksine çarpan etkisiyle çalışan kesişimsel bir yapı oluşturduğudur. Çifte travma bağlamında afet sonrası iyileşme süreci, bireylerin içinde bulunduğu sosyal ve kurumsal bağlamdan bağımsız olarak düşünülemeyeceğinden, psikososyal etkilerin derinleşmesi, büyük ölçüde sosyal destek sistemlerinin niteliği ve erişilebilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Afet sonrası dönemde normlar, tutumlar ve davranışlarda önemli değişimler görülmekte; bireylerin bilişsel, duygusal ve bedensel düzeyde çeşitli psikolojik tepkiler geliştirdiği ifade edilmektedir. Özellikle kaygı, duygusal dengesizlik ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlar yaygınlaşmakta; bu durum yalnızca afetzedeleri değil, yardım çalışanlarını, yakın çevreyi ve olayı medya aracılığıyla takip eden bireyleri de etkilemektedir.

Afetlerin etkileri yalnızca fiziksel yıkım ve ekonomik kayıplarla sınırlı değildir; bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını ve sosyal uyum kapasitelerini de derinden etkileyen karmaşık psikososyal süreçler üretir. Bu bağlamda psikolojik etkiler, bireysel düzeyde ortaya çıkan geçici tepkiler değil; sosyal, ekonomik ve politik koşullar tarafından şekillendirilen yapısal bir kırılganlık alanı olarak değerlendirilmelidir. Örneğin göçmenler açısından sosyal destek mekanizmalarının zayıflığı, iyileşme sürecinin en önemli sınırlayıcı faktörlerinden biri olarak ifade edilebilmektedir. Yerel topluluklarla sınırlı sosyal ilişkiler kriz anlarında bilgiye, yardıma ve duygusal desteğe erişimi kısıtlamaktadır. Bu durum, travmanın yalnızca bireysel düzeyde değil, sosyal izolasyon yoluyla yapısal bir sorun haline gelmesine yol açmaktadır. Buna ek olarak dil engelleri ve kurumsal hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar, psikososyal destek mekanizmalarının etkinliğini azaltmaktadır. Sağlık hizmetleri, psikolojik destek programları ve sosyal yardım sistemleri çoğu zaman yerel dil ve bürokratik prosedürler üzerinden yürütüldüğü için göçmenlerin bu hizmetlere erişimi sınırlı kalmaktadır. Bu sınırlılık, iyileşme sürecini geciktirerek

travmanın kronikleşme riskini artırmaktadır. Bu çerçevede bireyler, afet sonrası süreçte yalnızca mevcut yıkımla değil, geçmiş göç deneyimlerinin yeniden aktive olan psikolojik yüküyle de baş etmek zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak çifte travma, göçmen bireylerde kronikleşme eğilimi gösteren bir psikososyal kırılabilirlik alanı üretmektedir.

3. Türkiye’de Afet Yönetimi ve Göçmenlere Yönelik Politik Çerçeve: Mevzuat, Kurumsal Yapı ve Uygulama Alanlarının Kesişimi

Türkiye’de afet yönetimi ve göç politikaları, farklı tarihsel ve kurumsal gelişim süreçleri içerisinde şekillenmiş iki ayrı politika alanı olarak ortaya çıkmakla birlikte, uygulama düzeyinde belirli noktalarda kesişmektedir. Afet yönetimi sistemi ağırlıklı olarak risk azaltma, müdahale kapasitesinin geliştirilmesi ve kurumsal koordinasyon ekseninde yapılandırılırken; göç politikaları yabancıların hukuki statüsü, temel hizmetlere erişimi ve sosyal koruma mekanizmaları üzerinden şekillenmektedir ancak afetler, bireylerin mevcut sosyal, ekonomik ve hukuki konumlarını doğrudan etkileyen olaylar olduğundan, afet ve göç alanlarının birbirinden bağımsız değerlendirilmesi katmanlı kırılabilirliklerin yeterince görünür hale gelmesini engelleyebilmektedir.

Katmanlı kırılabilirlik yaklaşımı, bireylerin afetlerden etkilenme düzeyinin yalnızca fiziksel tehlikeye maruz kalma ile açıklanamayacağını; ekonomik kaynaklara erişim, hukuki statü, sosyal ağlar, bilgiye erişim, kurumsal destek mekanizmalarına dahil olma kapasitesi ve toplumsal konum gibi farklı faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Wisner vd., 2004; Cutter vd., 2003). Bu çerçevede göçmenlerin afet süreçlerindeki kırılabilirliği, yalnızca “özel ihtiyaç sahibi grup” olarak tanımlanmalarından değil, afet öncesinde mevcut olan yapısal eşitsizliklerin afet koşullarında daha görünür hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Farmer’a (2004) göre kırılabilirlikler bireysel yetersizliklerden ziyade toplumsal, ekonomik ve kurumsal yapıların ürettiği eşitsizlikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla afet yönetimi ve göç mevzuatının değerlendirilmesinde temel mesele, bu düzenlemelerin göçmenlerin çok boyutlu kırılabilirliklerini ne ölçüde tanıdığı ve politika süreçlerine dahil ettiğidir.

Türkiye’de afet yönetiminin temel hukuki dayanağını oluşturan 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Kanunu, afet öncesi hazırlık, risk azaltma, müdahale ve iyileştirme süreçlerini tek çatı altında toplayarak afet yönetiminin kurumsal yapısını yeniden şekillendirmiştir. Kanunun temel amacı, afetlere ilişkin kurumsal koordinasyonu güçlendirmek ve afetlerin neden olduğu can ve mal kayıplarını en aza indirecek bir yönetim sistemi oluşturmaktır. Bu

yönüyle Kanun, katmanlı kırılğanlık modelinde afet tehlikesi ve maruziyet boyutuna müdahale eden temel hukuki araç niteliğindedir ancak katmanlı kırılğanlık modeli afetlerin yalnızca fiziksel tehlikelerden kaynaklanmadığını, bireylerin bu tehlikelere hangi toplumsal koşullar altında maruz kaldıklarının da en az tehlikenin kendisi kadar belirleyici olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle Kanunun değerlendirilmesinde temel mesele, afet riskini azaltmaya yönelik kurumsal kapasitenin, kırılğanlığı üreten sosyal süreçlerle ne ölçüde ilişkilendirildiğidir. Bu çerçevede Kanunun en belirgin sınırlılığı, katmanlı kırılğanlık modelinin ilk aşamasını oluşturan göçmenlik durumunu afet riskini farklılaştıran yapısal bir değişken olarak ele almamasıdır. Modelde göçmenlik yalnızca bireyin hukuki niteliğini ifade eden bir kategori değil; yerinden edilme, sosyal çevrenin kaybı, yeni bir toplumsal düzene uyum sağlama zorunluluğu ve sınırlı kaynaklarla yaşamını sürdürme gibi sonraki kırılğanlık katmanlarını tetikleyen başlangıç koşuludur. Buna karşın 5902 sayılı Kanun, afetlerden etkilenen nüfusu büyük ölçüde homojen bir topluluk olarak değerlendirmekte, göçmenlerin afet öncesinde sahip oldukları yapısal dezavantajları risk analizinin ayrı bir bileşeni haline getirmemektedir. Böylece afet riski teknik olarak tanımlanırken riskin toplum içerisinde neden farklı biçimlerde dağıldığını açıklayan göçmenlik deneyimi politika tasarımının dışında kalmaktadır.

Kanunun katmanlı kırılğanlık modeliyle kurduğu ikinci temel ilişki, hukuki statü katmanında ortaya çıkmaktadır. Modelde hukuki statü, göçmenlik durumunun afet kırılğanlığına dönüşmesini sağlayan en önemli eşiktir çünkü bireyin vatandaş, geçici koruma yararlanıcısı, uluslararası koruma başvuru sahibi veya düzensiz göçmen olması; kamu kurumlarına erişiminden bilgiye ulaşmasına, yardım mekanizmalarından yararlanmasından idari süreçlere katılımına kadar birçok unsuru belirlemektedir. Buna rağmen 5902 sayılı Kanun afet yönetimini hukuki statülerden bağımsız biçimde düzenlemektedir. Kanunda farklı statülere sahip göçmenlerin afet öncesi hazırlık, tahliye, kayıt, yardım veya iyileştirme süreçlerinde karşılaşılabilecekleri farklı ihtiyaçlara ilişkin özel mekanizmalar öngörülmemektedir. Bu nedenle Kanun kurumsal koordinasyonu güçlendirirken, afet yönetimi sistemine erişimi belirleyen hukuki kırılğanlığı görünür kılmamaktadır. Katmanlı kırılğanlık modeli bakımından bu durum yalnızca hukuki statüyle sınırlı bir eksiklik değildir. Modelin temel varsayımı, kırılğanlık katmanlarının birbirini üreterek ilerlemesidir.

Hukuki statü kaynaklı sınırlılıklar giderilmediğinde ekonomik güvencesizlik derinleşmekte; ekonomik güvencesizlik güvenli konutlara erişimi zorlaştırarak mekansal kırılğanlığı artırmakta; mekansal dışlanma ise sosyal ağların zayıflaması ve afet bilgisine erişimin güçleşmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla Kanunun hukuki statü farklılıklarını afet yönetiminin bir bileşeni olarak tanımlamaması

yalnızca tek bir katmanda değil, modelin tamamında çarpan etkisi yaratan bir boşluk oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle Kanun, afetin fiziksel etkilerini azaltmayı hedeflerken afet kırılğanlığını üreten toplumsal mekanizmaların politika sürecine dahil edilmesini sınırlı bırakmaktadır. Bu nedenle 5902 sayılı Kanun, katmanlı kırılğanlık modeli açısından önemli bir ikili yapı ortaya koymaktadır. Bir taraftan afet yönetiminin kurumsal kapasitesini güçlendirerek afet tehlikesi ve müdahale boyutunda önemli bir koruma sağlamaktadır. Diğer taraftan ise göçmenlik durumundan başlayarak hukuki statü, ekonomik güvencesizlik ve sosyal dışlanmaya kadar uzanan kırılğanlık zincirini afet risk yönetiminin kurucu unsurlarından biri olarak tanımlamamaktadır. Tüm bu çerçevede kanun, afet riskinin yönetimine ilişkin güçlü bir kurumsal çerçeve sunmasına rağmen katmanlı kırılğanlık modelinin ortaya koyduğu toplumsal risk üretim mekanizmalarını bütüncül biçimde politika tasarımına yansıtmamaktadır.

5902 sayılı Kanun doğrultusunda hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ile Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP), afet yönetiminin uygulama boyutunu oluşturan temel politika belgeleridir. Her iki planın temel işlevi, afet öncesi hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde görev alacak kurumların yetki ve sorumluluklarını belirlemek, hizmet grupları arasında koordinasyonu sağlamak ve müdahale kapasitesini güçlendirmektir. Bu yönüyle planlar, 5902 sayılı Kanun'un öngördüğü kurumsal yapıyı operasyonel düzeye taşıyan araçlar niteliğindedir ancak katmanlı kırılğanlık modeli açısından değerlendirme, planların yalnızca kurumsal koordinasyonu nasıl düzenlediğine değil, bu koordinasyonun göçmenlerin çok katmanlı kırılğanlıklarını ne ölçüde dikkate aldığına odaklanmalıdır. Bu çerçevede TAMP ve TASİP'in göçmenleri tamamen dışlayan belgeler olduğu ifade edilemez. Planlarda göçmenler, yabancılar ve uluslararası koruma kapsamındaki bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerle birlikte "kırılğan" veya "özel ihtiyaç sahibi" gruplar arasında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte katmanlı kırılğanlık modeli bakımından sorun, göçmenlerin kırılğan bir grup olarak tanımlanması değil, kırılğanlığın neden üretildiğinin açıklanmamasıdır. Modelde göçmenlik, tek başına korunması gereken bir özellikten ziyade hukuki statü, ekonomik güvencesizlik, mekânsal dışlanma ve zayıf sosyal ağlar gibi birbirini besleyen kırılğanlık katmanlarının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Buna karşılık TAMP ve TASİP'te göçmenler, bu yapısal ilişkilerden bağımsız olarak genel kırılğan nüfus kategorisi içerisinde ele alınmaktadır. Böylece göçmenlik deneyiminin afet riskini hangi mekanizmalar aracılığıyla artırdığı politika tasarımında görünür hale gelmemektedir. Bu yaklaşım özellikle hukuki statü katmanında belirginleşmektedir.

Katmanlı kırılğanlık modelinde hukuki statü, bireyin afet yönetimi sistemine fiilen erişebilmesini belirleyen temel değişkenlerden biridir. Afet öncesi bilgilendirme, tahliye süreçleri, kayıt işlemleri, geçici barınma hizmetleri veya sosyal yardımlara erişim, bireyin hukuki statüsünden etkilenebilmektedir. Buna rağmen TAMP ve TASİP'te farklı hukuki statülere sahip göçmenlerin afet yönetimi sürecinde karşılaşabilecekleri idari güçlükleri azaltacak özel uygulama mekanizmaları ayrıntılı biçimde düzenlenmemektedir. Bu durum, planların kurumsal koordinasyonu güçlendirmesine rağmen koordinasyonun kimler için hangi koşullarda erişilebilir olacağı sorusunu ikincil planda bıraktığını göstermektedir. Benzer şekilde planlarda hizmet gruplarının görev dağılımı ayrıntılı biçimde belirlenmiş olmakla birlikte, katmanlı kırılğanlık modelinde birbirini izleyen ekonomik, mekansal ve sosyal kırılğanlıkların afet müdahale sürecine nasıl yansıdığı sınırlı ölçüde ele alınmaktadır. Örneğin geçim kaynaklarını kaybetmiş, kayıt dışı çalışan veya afet riski yüksek alanlarda yoğunlaşan göçmen topluluklarına yönelik önleyici stratejiler yerine, müdahale sonrasında yürütülecek genel sosyal yardım ve iyileştirme faaliyetleri öne çıkmaktadır. Böylece planlar, kırılğanlığı üreten yapısal koşulları dönüştürmekten çok, bu koşulların afet sonrasında ortaya çıkardığı sonuçları yönetmeye odaklanmaktadır. Katmanlı kırılğanlık modeli açısından ise kırılğanlığın yalnızca sonuçlarına müdahale edilmesi, zincirin önceki halkalarının varlığını sürdürmesi anlamına gelmektedir.

Planların sınırlı kaldığı bir diğer alan ise sosyal ağlar ve risk iletişimidir. Katmanlı kırılğanlık modeli, afet yönetiminin yalnızca kurumsal kapasiteye değil, bireylerin güvenilir bilgiye erişebilmesine, yerel topluluklarla ilişki kurabilmesine ve sosyal destek ağlarından yararlanabilmesine de bağlı olduğunu kabul etmektedir. Göçmenler açısından dil engelleri, sınırlı sosyal sermaye ve kamu kurumlarıyla iletişim güçlükleri afet riskini artıran önemli faktörlerdir. Buna rağmen TAMP ve TASİP'te çok dilli risk iletişimi, göçmen topluluklarıyla sürekli iletişim mekanizmaları veya sosyal sermayeyi güçlendirmeye yönelik uygulamalar kurumsal koordinasyonun temel bileşenleri arasında sistematik biçimde yer almamaktadır. Bu nedenle planlar, müdahale organizasyonunu ayrıntılı biçimde düzenlese de kırılğanlığı azaltan toplumsal kapasitenin nasıl geliştirileceği konusunda daha sınırlı bir perspektif sunmaktadır.

TAMP ve TASİP, afet yönetiminin kurumsal koordinasyon kapasitesini güçlendiren önemli politika belgeleri olmakla birlikte katmanlı kırılğanlık modelinin öngördüğü kesişimsel yaklaşımı tam olarak yansıtmamaktadır. Planlarda göçmenlerin kırılğan bir grup olduğu kabul edilmekte ancak bu kırılğanlığın göçmenlik deneyimi, hukuki statü, ekonomik eşitsizlikler ve sosyal dışlanma arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıktığı yeterince görünür kılınmamaktadır. Böylece planlar, afet müdahalesinin organizasyonunu ayrıntılı

biçimde düzenlerken afet kırılğanlığını üreten toplumsal süreçlerin yönetimine ilişkin daha sınırlı bir politika çerçevesi sunmaktadır.

Afet yönetimine ilişkin teknik düzenlemeler de katmanlı kırılğanlık modeli çerçevesinde benzer biçimde değerlendirilebilir. Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği, Sığınak Yönetmeliği ve İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik gibi düzenlemeler; yapı güvenliğinin artırılması, tahliye süreçlerinin planlanması ve acil durum organizasyonlarının geliştirilmesi yoluyla afetlerin fiziksel etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle söz konusu mevzuat, katmanlı kırılğanlık modelinde afet tehlikesi ve fiziksel maruziyet aşamasına doğrudan müdahale etmektedir. Depreme dayanıklı yapıların inşa edilmesi, güvenli tahliye yollarının oluşturulması veya işyerlerinde acil durum planlarının hazırlanması, afetlerden kaynaklanan can ve mal kayıplarının azaltılmasında temel öneme sahiptir ancak model açısından fiziksel dayanıklılığın artırılması, kırılğanlık zincirinin yalnızca son aşamalarından birine müdahale edilmesi anlamına gelmektedir.

Katmanlı kırılğanlık modeli, afetlerden etkilenme düzeyinin yalnızca yapı güvenliğiyle açıklanamayacağını; bireylerin hangi sosyal, ekonomik ve hukuki koşullar altında bu yapılarda yaşadıklarının da belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle göçmenler açısından güvenli konutlara erişim yalnızca teknik standartların varlığına değil; ekonomik imkanlara, hukuki statüye ve konut piyasasında karşılaşılan yapısal eşitsizliklere bağlıdır. Bu nedenle yapı stokunun güçlendirilmesi veya teknik standartların yükseltilmesi, göçmenlerin düşük gelir, kayıt dışı istihdam ya da ayrımcılık nedeniyle afet riski yüksek bölgelerde yoğunlaşmasını tek başına engelleyememektedir. Başka bir ifadeyle teknik mevzuat, afetin fiziksel sonuçlarını azaltırken fiziksel maruziyeti üreten toplumsal mekanizmaları doğrudan düzenlememektedir. Benzer biçimde erken uyarı sistemleri, tahliye planları ve acil durum organizasyonları teknik açıdan yeterli olsa dahi bu mekanizmalardan kimlerin fiilen yararlanabildiği katmanlı kırılğanlık modeli açısından ayrı bir değerlendirme gerektirmektedir. Risk bilgisinin farklı dillerde sunulmaması, afet bilgilendirmelerinin göçmen topluluklara ulaşmaması veya kamu kurumlarıyla iletişim kanallarının sınırlı olması, teknik olarak işleyen sistemlerin uygulamada eşit sonuç üretmesini engelleyebilmektedir. Dolayısıyla teknik düzenlemeler afet riskini azaltmada vazgeçilmez olmakla birlikte katmanlı kırılğanlık modelinin ortaya koyduğu hukuki statü, ekonomik eşitsizlik ve sosyal ağlar gibi katmanlarla bütünleşmediği sürece göçmenlerin toplam afet kırılğanlığını azaltmada sınırlı bir etki yaratmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı'nın (2024–2028) afet yönetimine ilişkin bölümlerinde bütünleşik afet yönetiminin güçlendirilmesi, risk azaltma

politikalarının yaygınlaştırılması, dirençli yerleşim alanlarının oluşturulması ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır. Göç politikalarına ilişkin bölümlerde ise düzensiz göçün etkin yönetimi, uluslararası koruma sisteminin geliştirilmesi, kayıtlı istihdamın artırılması ve göç yönetiminde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik hedefler belirlenmektedir. Bu yönüyle Plan, afet yönetimi ile göç yönetimini aynı üst politika belgesi içerisinde ele alması bakımından önceki politika belgelerine göre daha bütüncül bir görünüm sunmaktadır. Bununla birlikte katmanlı kırılabilirlik modeli açısından önemli olan, afet ve göç politikalarının aynı belgede yer alması değil, bu iki politika alanı arasında kırılabilirlik üreten mekanizmaların ilişkilendirilmesidir. Plan incelendiğinde afet yönetimi ve göç yönetiminin büyük ölçüde kendi politika öncelikleri çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Afet yönetimi bölümlerinde göçmenlerin hukuki statü, ekonomik güvencesizlik veya sosyal dışlanmadan kaynaklanan özgül afet risklerine ilişkin sistematik bir değerlendirme bulunmazken göç politikalarına ilişkin bölümlerde de afetlerin göçmenlerin mevcut kırılabilirliklerini nasıl derinleştirdiğine yönelik bütüncül politika araçları geliştirilmemektedir. Böylece katmanlı kırılabilirlik modelinin öngördüğü göçmenlik durumu–hukuki statü–ekonomik güvencesizlik–mekansal kırılabilirlik–sosyal ağlar–psikososyal iyilik hali arasındaki nedensel ilişki üst ölçekli politika çerçevesine tam olarak yansıtılamamaktadır. Bu nedenle On İkinci Kalkınma Planı, afet yönetimi ile göç yönetimini aynı kalkınma perspektifi içerisinde değerlendirmesi bakımından önemli bir adım olmakla birlikte katmanlı kırılabilirlik modelinin gerektirdiği kesişimsel risk yönetişimi anlayışını henüz tam anlamıyla ortaya koyamamaktadır. Plan, iki politika alanını eş zamanlı olarak geliştirmeyi hedeflemekte ancak göçmenlerin afet kırılabilirliğinin hukuki, ekonomik, mekansal ve sosyal katmanlar boyunca nasıl üretildiğini esas alan bütüncül bir politika yaklaşımı geliştirmemektedir.

Göç ve yabancılar alanındaki temel hukuki düzenleme olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, afet yönetimi mevzuatından farklı olarak katmanlı kırılabilirlik modelinin özellikle hukuki statü katmanına doğrudan müdahale eden temel düzenlemedir. Modelde göçmenlik durumu, bireyin afet öncesindeki yapısal konumunu belirleyen ilk aşamayı oluştururken, bu durumun afet karşısındaki kırılabilirliğe dönüşmesini belirleyen temel eşik hukuki statüdür çünkü bireyin geçici koruma, uluslararası koruma, ikincil koruma veya diğer yabancı statülerinden hangisine sahip olduğu; kamu kurumlarıyla kuracağı ilişkinin niteliğini, temel hizmetlere erişimini ve sosyal koruma mekanizmalarından yararlanma kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle hukuki statü yalnızca göç hukukunun bir konusu değil, aynı zamanda afet kırılabilirliğinin şekillenmesinde belirleyici olan yapısal unsurlardan biridir. Bu çerçevede 6458 sayılı Kanun, katmanlı kırılabilirlik zincirinin ikinci

halkasını güçlendiren önemli bir koruma mekanizması oluşturmaktadır. Kanun, yabancıların Türkiye'deki hukuki konumunu tanımlayarak uluslararası koruma usullerini düzenlemekte; sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi temel kamu hizmetlerine erişimin hukuki çerçevesini belirlemektedir. Hukuki statünün açık biçimde tanımlanması, göçmenlerin kamu kurumlarıyla ilişkilerindeki belirsizliği azaltmakta ve devletin sunduğu koruma mekanizmalarına erişim açısından önemli bir güvence sağlamaktadır. Katmanlı kırılğanlık modeli açısından değerlendirildiğinde bu durum, afet öncesinde dayanıklılığı artırabilecek koruyucu bir işlev görmektedir çünkü hukuki statünün belirginleşmesi, afet gerçekleşmeden önce kamu kurumlarıyla temas kurulmasını, kayıt sistemlerine dahil olunmasını ve temel hizmetlerden yararlanılmasını kolaylaştırarak sonraki kırılğanlık katmanlarının derinleşmesini belirli ölçüde sınırlandırabilmektedir.

Katmanlı kırılğanlık modelinin temel varsayımı, hiçbir kırılğanlık katmanının birbirinden bağımsız olmadığıdır. Bir katmanda sağlanan koruma, diğer katmanlara yönelik yapısal düzenlemelerle desteklenmediği sürece toplam kırılğanlığı ortadan kaldırmamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde 6458 sayılı Kanun'un temel amacı göç yönetiminin hukuki esaslarını düzenlemek olup hukuki statünün afet bağlamında ekonomik, mekansal ve sosyal kırılğanlıklarla nasıl etkileşime girdiğine ilişkin bütüncül bir çerçeve sunmamaktadır. Dolayısıyla Kanun, hukuki statü katmanını güçlendirse de bu müdahalenin afet riskini azaltacak biçimde diğer kırılğanlık katmanlarına nasıl yansıyacağını ayrıntılı olarak düzenlememektedir. Bu sınırlılık özellikle ekonomik kırılğanlık bakımından belirginleşmektedir. Katmanlı kırılğanlık modeline göre hukuki statüde sağlanan güvence, göçmenlerin ekonomik güvencesizliğini kendiliğinden ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim hukuki koruma altında bulunan birçok göçmen, düşük ücretli, kayıt dışı veya güvencesiz çalışma koşullarında yaşamını sürdürmeye devam edebilmektedir. Bu durum yalnızca gelir düzeyini değil; güvenli konutlara erişebilme, afet hazırlığı yapabilme, tasarruf oluşturabilme ve afet sonrasında yeniden toparlanabilme kapasitesini de doğrudan etkilemektedir. Buna rağmen 6458 sayılı Kanun, ekonomik güvencesizliği afet kırılğanlığının yapısal belirleyicilerinden biri olarak ele almamakta; hukuki koruma ile ekonomik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi afet yönetimi perspektifiyle düzenlememektedir.

Ekonomik kırılğanlığın devam etmesi, modelde bir sonraki aşamayı oluşturan mekânsal kırılğanlığında doğrudan etkilemektedir. Düşük gelir düzeyi ve konut piyasasında yaşanan eşitsizlikler nedeniyle göçmenler çoğu zaman yapı kalitesi düşük, altyapısı yetersiz ve afet tehlikesine daha açık bölgelerde yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle mekânsal kırılğanlık yalnızca fiziksel çevrenin bir özelliği değil, hukuki ve ekonomik süreçlerin birlikte ürettiği yapısal bir sonuçtur ancak 6458 sayılı Kanun'da güvenli yerleşim alanlarına erişim, afet

riski yüksek bölgelerde yaşayan göçmenlere yönelik önleyici politikalar veya barınma koşullarının afet riskleriyle birlikte değerlendirilmesine ilişkin özel düzenlemeler yer almamaktadır. Böylece hukuki statüde sağlanan koruma, mekânsal kırılganlığı azaltacak tamamlayıcı politikalarla desteklenmediği için sınırlı kalmaktadır.

Modelin sonraki katmanını oluşturan sosyal ağlarda yalnızca hukuki statünün tanımlanmasıyla güçlenmemektedir. Afet öncesinde güvenilir bilgiye erişebilme, yerel toplumla ilişki kurabilme ve kamu kurumlarıyla etkili iletişimi geliştirebilme, bireyin sosyal sermayesine bağlıdır. Dil farklılıkları, sınırlı sosyal çevre ve kurumsal iletişim kanallarına erişimde yaşanan güçlükler, göçmenlerin afet yönetimi sisteminden eşit biçimde yararlanmasını zorlaştırabilmektedir. 6458 sayılı Kanun sosyal uyuma ilişkin çeşitli hükümler içermekle birlikte, bu hükümler afet risk yönetimiyle doğrudan ilişkilendirilmemektedir. Bu nedenle sosyal uyum politikaları ile afet yönetimi politikaları arasında katmanlı kırılganlık modelinin öngördüğü bütünlüklü ilişki kurulamamaktadır.

Modelin son aşamasını oluşturan psikososyal kırılganlık da aynı nedenle yalnızca hukuki koruma ile giderilebilecek bir alan değildir. Göç deneyiminin yarattığı belirsizlik, ekonomik güvensizlik, mekânsal dışlanma ve zayıf sosyal ağlar afet sonrasında yaşanan kayıplarla birleştiğinde psikososyal etkiler daha ağır ve uzun süreli hale gelebilmektedir. Bu nedenle katmanlı kırılganlık modeli psikososyal travmayı afet sonrasında ortaya çıkan bağımsız bir sağlık sorunu olarak değil, önceki kırılganlık katmanlarının birikimli sonucu olarak değerlendirmektedir. Buna karşın 6458 sayılı Kanun'da afet sonrasında göçmenlere yönelik uzun dönemli psikososyal destek mekanizmaları veya travma odaklı hizmetlerin afet yönetimi sistemiyle bütünleştirilmesine ilişkin özel düzenlemeler bulunmamaktadır. Böylece hukuki statü alanındaki koruma, zincirin son halkasına kadar ulaşan bütüncül bir etki oluşturmamaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, afetlerin etkilerinin yalnızca fiziksel kayıplar, yapı hasarları veya teknik riskler üzerinden açıklanamayacağını; afet deneyiminin sosyal, ekonomik, hukuki, mekânsal ve psikososyal süreçlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın temel analitik çerçevesini oluşturan katmanlı kırılganlık yaklaşımı, afetlerden etkilenme düzeyinin yalnızca tehlikenin büyüklüğüyle değil, bireylerin ve toplulukların afet öncesinde sahip oldukları kaynaklar, sosyal konumlar, hukuki statüler ve kurumsal destek mekanizmalarına erişim kapasiteleriyle belirlendiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, afetleri yalnızca doğal veya teknik olaylar olarak değil; mevcut toplumsal eşitsizlikleri görünür hale getiren, bazı

gruplar açısından ise bu eşitsizlikleri derinleştiren toplumsal süreçler olarak değerlendirmektedir (Wisner vd., 2004; Cutter vd., 2003). Bu çerçevede göçmenlerin afet sürecindeki kırılğanlığı yalnızca göçmenlik statüsünden kaynaklanan tek boyutlu bir durum değildir.

Kırılğanlık; hukuki statü, ekonomik güvence, çalışma koşulları, barınma biçimleri, sosyal ağların varlığı, bilgiye erişim olanakları ve kamusal hizmetlerle kurulan ilişkiler üzerinden farklı katmanların birleşimiyle ortaya çıkmaktadır. Hukuki statüdeki belirsizlikler, kayıt dışı istihdam, düşük gelir düzeyi, dil engelleri, sosyal destek mekanizmalarının sınırlılığı ve kurumsal sistemlere yabancılık gibi faktörler afet öncesinde var olan dezavantajları oluşturmaktadır. Afet sonrasında ise bu dezavantajlar birbirini güçlendirerek göçmenlerin yardım mekanizmalarına erişimini, yeniden yerleşme süreçlerini ve iyileşme kapasitelerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle kırılğanlık, sabit bir özellik değil; zaman içerisinde toplumsal, kurumsal ve mekânsal koşulların etkisiyle yeniden üretilen dinamik bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Birkmann, 2006).

Katmanlı kırılğanlık yaklaşımı, göçmenlerin afet deneyimini yalnızca maddi kayıplar üzerinden değil; hukuki, ekonomik, sosyal ve psikososyal boyutları birlikte dikkate alarak açıklamaktadır. Özellikle göç deneyiminin beraberinde getirdiği belirsizlik, aidiyet kaybı, güvensizlik ve sosyal ağların zayıflığı gibi unsurlar, afet gibi ani ve yıkıcı olaylarla birleştiğinde bireylerin baş etme kapasitesini azaltabilmektedir. Bu nedenle göçmenlerin afetlerden etkilenme düzeyi, yalnızca afet anındaki ihtiyaçlarıyla değil; afet öncesinde içinde bulundukları yapısal koşullar ve afet sonrasında erişebildikleri destek mekanizmalarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, afet yönetiminde kırılğan grupların yalnızca korunması gereken pasif gruplar olarak değil, farklı ihtiyaçları ve kapasiteleri bulunan toplumsal aktörler olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Türkiye örneği üzerinden yapılan inceleme, afet yönetimi ve göç alanlarında güçlü hukuki ve kurumsal yapıların bulunduğunu göstermektedir. 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Kanunu, Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP), 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sığınak Yönetmeliği, Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği, İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik ve On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028) farklı politika alanlarında kapsamlı düzenlemeler ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu düzenlemelerin büyük ölçüde kendi kurumsal alanları içerisinde geliştiği; afet ve göçün kesişiminde ortaya çıkan çok katmanlı kırılğanlıkları bütünleşik bir politika perspektifiyle ele alan mekanizmaların sınırlı kaldığı görülmektedir.

Afet mevzuatı incelendiğinde, temel yaklaşımın risk azaltma, müdahale kapasitesi, teknik standartlar ve kurumsal koordinasyon üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yaklaşım afet yönetimi açısından önemli bir kapasite oluşturmakla birlikte; göçmenlerin afet sürecinde karşılaşılabileceği dil engelleri, bilgiye erişim sorunları, hukuki statü farklılıkları, sosyal dışlanma ve hizmetlere erişimde yaşanan eşitsizlikler gibi sosyal kırılmalık katmanlarını sınırlı biçimde kapsamaktadır. Benzer şekilde TAMP ve TASİP içerisinde göçmenlerin kırılmalık gruplar arasında değerlendirilmesi önemli bir başlangıç noktası oluşturmakla birlikte göç deneyiminin özgül risklerini ayrı bir politika alanı olarak tanımlayan daha ayrıntılı mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Göç alanındaki temel hukuki çerçeveyi oluşturan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ise göçmenlerin sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimi açısından önemli bir koruma zemini sağlamaktadır ancak bu düzenlemeler ağırlıklı olarak göç yönetimi ve hukuki statü ekseninde şekillendiğinden, afet durumlarında ortaya çıkan özel ihtiyaçları ayrıntılı biçimde düzenlememektedir. Bu durum, göçmenlerin afet sürecinde karşılaştıkları risklerin yalnızca hukuki statü üzerinden değil; afet koşullarında değişen hizmet erişimi, barınma, iletişim ve sosyal destek ihtiyaçları üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028) ise afet yönetimi ve göç politikalarının aynı üst politika belgesi içerisinde yer aldığını göstermesi açısından önemli olmakla birlikte, bu iki alan arasındaki kesişimsel riskleri ayrıntılı biçimde ortaya koyan bir çerçeve sunmamaktadır. Bu durum, Türkiye’de afet ve göç politikalarının kurumsal olarak birbirine temas ettiğini ancak katmanlı kırılmalık yaklaşımının gerektirdiği bütünsel politika anlayışının henüz yeterince gelişmediğini göstermektedir. Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi’nin de vurguladığı üzere afet risklerinin azaltılması yalnızca teknik kapasitenin geliştirilmesine değil; farklı sektörler arasında koordinasyon, sosyal kapsayıcılık ve toplumsal dirençliliğin artırılmasına bağlıdır (UNDRR, 2015). Bu bağlamda çalışmanın temel sonucu, göçmenlerin afet sürecinde yaşadıkları kırılmalıkların bireysel özelliklerden kaynaklanan sabit durumlar olmadığı; aksine hukuki, ekonomik, sosyal ve kurumsal yapıların etkileşimi sonucunda üretildiğidir. Dolayısıyla afet yönetimi politikalarının yalnızca afet anındaki müdahale kapasitesini artırmaya yönelik olması yeterli değildir. Daha kapsayıcı bir afet yönetimi için sosyal kapsayıcılık, hak temelli yaklaşım, erişilebilir hizmet mekanizmaları, çok dilli iletişim sistemleri, göçmenlerin karar alma süreçlerine katılımı ve kurumlar arası koordinasyonu güçlendiren uygulamalar afet politikalarının temel unsurları haline getirilmelidir.

Afet sonrasında yürütülen kayıt işlemleri, sosyal yardım programları, geçici barınma hizmetleri ve diğer kamu destekleri büyük ölçüde mevcut idari kayıt sistemleri üzerinden işletilmektedir. Hukuki statüye ilişkin belirsizlikler, dil engelleri, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı veya kurumsal bilgi eksikliği, göçmenlerin bu mekanizmalardan yararlanmasını güçleştirebilmektedir. Katmanlı kırılğanlık modeli açısından değerlendirildiğinde bu durum, tek bir katmanda ortaya çıkan bir sorun olarak kalmamakta; hukuki statüye ilişkin güçlükler ekonomik güvencesizliği, ekonomik güvencesizlik mekansal dışlanmayı, mekansal dışlanma sosyal ağların zayıflamasını ve bütün bu süreçler psikososyal kırılğanlığı karşılıklı olarak beslemektedir. Başka bir ifadeyle modelde yer alan katmanlar doğrusal değil, birbirini güçlendiren döngüsel bir ilişki içerisinde işlemektedir. Bu nedenle yalnızca hukuki statüyü düzenleyen koruma mekanizmaları, diğer katmanlara yönelik politikalarla desteklenmediği sürece göçmenlerin afet karşısındaki toplam kırılğanlığını azaltmada sınırlı kalmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'deki afet yönetimi ve göç mevzuatı birlikte değerlendirildiğinde, farklı düzenlemelerin katmanlı kırılğanlık modelinin farklı aşamalarına müdahale ettiği görülmektedir. 5902 sayılı Kanun ve ona bağlı afet yönetimi mevzuatı afet riski, müdahale kapasitesi ve kurumsal koordinasyon boyutunu güçlendirirken; 6458 sayılı Kanun hukuki statü ve temel hizmetlere erişim bakımından önemli koruma mekanizmaları sağlamaktadır. Bununla birlikte bu düzenlemeler, katmanlı kırılğanlık modelinde birbirini izleyen göçmenlik durumu, hukuki statü, ekonomik güvencesizlik, mekansal kırılğanlık, sosyal ağlar ve psikososyal iyilik hali arasındaki etkileşimi ortak bir politika çerçevesi içerisinde ele almamaktadır. Sonuç olarak mevcut hukuki yapı, kırılğanlığın belirli katmanlarını güçlendiren önemli düzenlemeler içermekle birlikte göçmenlerin afet süreçlerinde maruz kaldıkları çok boyutlu kırılğanlığı katmanlar arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinden yöneten bütünlük bir risk yönetişimi modeli ortaya koyamamaktadır.

Sonuç olarak afet yönetimi ile göç politikalarının ayrı alanlar olarak değil, birbirini etkileyen ve kesişen politika alanları olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Katmanlı kırılğanlık yaklaşımı, bu kesişimi analiz etmek için önemli bir kuramsal araç sunmakta; afet risklerinin yalnızca fiziksel koşullarla değil, toplumsal eşitsizlikler ve kurumsal erişim biçimleriyle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu perspektif, afet yönetimini yalnızca teknik ve operasyonel bir müdahale alanı olmaktan çıkararak sosyal adalet, eşitlik ve kapsayıcılık ilkeleriyle ilişkilendirilen daha bütüncül bir kamu politikası alanı olarak yeniden düşünmeyi mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

- Adams, V., Kaufman, S. R., Van Hattum, T., & Moody, S. (2011). *Aging disaster: Mortality, vulnerability, and long-term recovery among Katrina survivors. Medical Anthropology*, 30(3), 247–270. <https://doi.org/10.1080/01459740.2011.560777>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2019). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2025). *Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP)*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-sonrasi-iyilestirme-planı-yururluge-girdi>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). *Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı>
- Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği. (2011). *Psikososyal uygulamalar eğitimi katılımcı kitabı*. Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği.
- Arica, F., Çakır, C., & Kağnıcı, D. (2023). Kırılgan gruplar özelinde afetlerde psikososyal hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 176–187. <https://doi.org/10.35341/afet.1173165>
- Arı -Kovancı, Y. (2024). Afet ve kırılgan gruplar. *Sürt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 13–30. <https://doi.org/10.53586/susbid.1474653>
- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203428764>
- Carruth, L., Martinez-Lacabe, V., Moro, L., Macías-Konstantopoulos, W., & Qureshi, F. G. (2021). Structural vulnerability: Migration and health. *BMJ Global Health*, 6(Suppl. 1), e005109. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-005109>
- Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social Science Quarterly*, 84(2), 242–261. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.8402002>
- Duruel, M., & Aşar Arık, I. (2023). Kırılganlık, yaşlılık ve afet: Hak temelli yaklaşım etrafında bir tartışma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 334–352.
- International Organization for Migration. (2015). *Migrants and cities: New partnerships to manage mobility*. International Organization for Migration.
- International Organization for Migration. (2021). *Institutional strategy on migration, environment and climate change 2021–2030*. International Organization for Migration.
- İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü. (2009). *Afetlerde psikolojik ilk yardım*. İstanbul Proje Koordinasyon Birimi Yayınları.

- Marshall, J., Wiltshire, J., Delva, J., Bello, T., & Masys, A. J. (2020). Natural and manmade disasters: Vulnerable populations. In A. J. Masys, R. Izurieta, & M. R. Ortiz (Eds.), *Global health security: Recognizing vulnerabilities, creating opportunities* (pp. 143–161). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-23491-1>
- Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, 63, 227–257. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356>
- Migrant women vulnerability in disasters: A scoping review.* (2023). *International Journal for Equity in Health*, 22, Article 195. <https://doi.org/10.1186/s12939-023-01951-1>
- Sabates-Wheeler, R. (2019). Mapping differential vulnerabilities in displaced populations. *Comparative Migration Studies*, 7, Article 14. <https://doi.org/10.1186/s40878-019-0142-6>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2026). *Sosyal risk haritaları projesi*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *On ikinci kalkınma planı (2024–2028)*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2009). *5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*. Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5902&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2013). *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. (2022). *Gender equality in the wake of COVID-19 and disaster risk reduction*.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2013). *The mental health and psychosocial support for persons of concern*. UNHCR.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203714775>